

Opinie is een vrijplaats voor discussie. Alle stukken zijn op persoonlijke titel. Artikelen tellen 600 of 400 woorden, lezersreacties (lezers@trouw.nl) maximaal 150. De redactie behoudt zich het recht voor bijdragen te weigeren, te redigeren of in te korten. Bijdragen worden ook via internet, databank of anderszins verspreid. Eventuele auteursrechten blijven berusten bij de schrijver. Inzendingen voorzien van naam, adres en telefoonnummer, ook de e-mails.

Prikkelbestuur

Asielzoekers worden met elektronische borden geïnformeerd bij het opvangcentrum in Ter Apel. FOTO ANP

Mensen zijn geen muizen die hun gedrag met brokjes kaas laten bijsturen

Geerten Boogaard, hoogleraar Decentrale overheden, Universiteit Leiden, en **Arjen Siegmann**, hoogleraar Christelijk sociaal denken aan de VU

De overheid is de afgelopen jaren verslaafd geraakt aan het toedienen van financiële prikkels. Van langer werken, harder studeren en gezonder eten tot aan het materiaal van de patatbakjes: voortdurend hangen er prijskaartjes aan om gedrag te beïnvloeden. Ook in verkiezingstijd werden weer veel plannetjes gelanceerd die daarop neerkomen.

Maar in de economie is allang bekend dat dit prikkelbestuur vaak niet werkt. Het werkt zeker niet op de simplistische manier waarop het vaak wordt ingezet, terwijl het in-tussen wel veel kapot maakt.

Besturen via prikkels is een doodlopende weg. De economische wetenschap bestudeert al vanaf de jaren 90 het stuklopen van dit soort beleid; de conclusies komen steeds duidelijker in beeld. In een beroemd experiment besloot een crèche ooit dat ouders een boete kregen als ze hun kind te laat ophaalden. Het resultaat was precies omgekeerd: ouders kwamen nog vaker te laat.

Moreel werd financieel

De morele vraag hoe fatsoenlijk het is om anderen buiten hun werktijd met jouw kind op te zadelen, was vervangen door een financiële afweging. Ouders beschouwden de boete als (schappelijke) prijs voor extra opvang. Financiële prikkels zijn vaak

niet alleen ineffectief, ze kunnen ook immoreel zijn, want ze perverteren persoonlijke verhoudingen.

Die grens komt in zicht zodra we mensen zien als muizen die we met blokjes kaas en stroomstootjes willen bijsturen. Het toeslagenstelsel is door die filosofie praktisch onuitvoerbaar geworden voor de fiscus – en al helemaal niet meer te volgen voor de beoogde burgers. De Commissie sociaal minimum constateerde onlangs dat vele huishoudens in de afgelopen jaren door het overheidsbeleid en alle prikkels onder

De overheid raakte verslaafd aan financiële prikkels die niet werken

het bestaansminimum zijn gezakt en niet meer rondkomen. Alsof je een kind beter leert zwemmen als je het maar lang genoeg onder water houdt.

Al deze nadelen doen zich in het kwadraat voor waar het Rijk de medeoverheden financieel probeert te prikkelen. Maar ook dat gebeurt steeds vaker. Met talloze regiodeals, doeluitkeringen, andere lokkertjes of regelrechte strafkortingen probeert het Rijk gewenst gedrag van gemeenten te kopen.

Het meest recente dieptepunt op dit vlak is wel het ontwerp van de spreidingswet waarmee het Rijk

voor ongeveer 2500 euro per asielzoeker lokale naastenliefde wilde kopen. Terwijl zelfs de Vereniging Nederlandse Gemeenten zich niet verzet tegen verplichte spreiding van vluchtelingenopvang. Ze pleit slechts voor heldere spelregels zoals ook bij de huisvesting van statushouders.

Onderzoek naar de financiële prikkels voor gemeenten om inwoners duurzaam aan werk te helpen, laat ook zien dat het nauwelijks werkt. De realiteit in het sociaal domein is veel te complex om bij te sturen met de simpele *carrot and stick*. Zelfs als iemand er financieel baat bij heeft om het werk aan te nemen, dan is dat voor degene vaak geen kwestie van geld. Daardoor wordt er veel met geld geschoven, maar weinig opgelost.

Nadelen stapelen zich op

Ondertussen stapelen de nadelen zich wel op. Want achter elke minister die vriendelijk met de buidel rammelt, staat een accountant van het ministerie die rechtmatige cijfers wil zien. De corona-steun bijvoorbeeld, die gemeenten op verzoek van het Rijk in het heetst van de strijd aan ondernemers gaven, moet keihard worden teruggestort als er 1000 euro is betaald op basis van DigiD zonder kopie paspoort.

Tien jaar sturen op prikkels is in de realiteit voor gemeenten uiteindelijk vooral willekeur geworden en een serieuze bedreiging voor hun financiële onafhankelijkheid. De opdracht voor de landelijke politiek wordt hiermee steeds duidelijker. Stop met het prikkelbestuur. Het is immoreel en het werkt niet.